

بازخوانی فقهی و حقوقی جایگاه اعتیاد در سیاست کیفری ایران

علی مراد حیدری   دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، دانشیار پایه ۱۶، دانشگاه حضرت
معصومه(س)

چکیده:

نوع سیاست کیفری اتخاذی علیه اعتیاد، به جایگاه حقوقی این پدیده بستگی دارد. از جنبه فقهی، برخی قائل به تحریم و برخی قائل به عدم تحریم مصرف مواد مخدر و اعتیاد به مصرف آن هستند.

طرفداران تحریم مواد مخدر هم در مبنا اختلاف دارند: برخی با استناد به ادله روایی، برخی به استناد وحدت ملاک مواد مخدر با مسکرات، و بسیاری نیز با استناد به دلیل ثانوی ضرر حکم به تحریم مصرف مواد مخدر داده اند.

در زمینه جایگاه حقوقی اعتیاد به مواد مخدر نیز، دو رویکرد «جرم انگاری قانونی» و «بیماری پنداری» بین حقوقدانان و جامعه شناسان رایج است. پیامد رویکرد نخست، پیگرد قضایی و برخورد سکوبگرانه با معتاد و پیامد رویکرد دوم، آزادسازی مصرف مواد مخدر و کوشش برای کاهش آسیب آن است.

در این پژوهش که به روش کتابخانه ای و تحلیلی - توصیفی انجام شده، نظریه «انحراف پنداری اعتیاد» به عنوان جایگزین نظریه های جرم انگاری و بیماری پنداری اعتیاد مطرح، و مبانی و پیامدهای آن بررسی شده است. انحراف پنداری اعتیاد، مستلزم احتساب آن به عنوان «وضعیت مخاطره آمیز» برای معتاد و خانواده وی - به ویژه کودکان - است، و این امر ضرورت مداخلات پیشگیرانه چندجانبه مبتنی بر ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان و راهکارهای پیش بینی شده در این قانون را توجیه پذیر می نماید.

واژگان کلیدی: اعتیاد، مواد مخدر، سیاست کیفری، جرم، بیماری، انحراف، وضعیت مخاطره آمیز.

طبقه بندی JEL: فقه - حقوق - جزا و جرم شناسی - حقوق بین الملل - حقوق خصوصی

فصلنامه علمی فقه و حقوق نوین

Print ISSN: ۲۷۱۷- ۱۴۶۹
Online ISSN: ۲۷۱۷ - ۱۴۷۷

نمایه در SID، ISC.Noormags،
GoogleScholar، Ensani، Magiran
www.jaml.ir
سال پنجم، شماره پانزدهم،
صفحات ۱۲-۱

مقدمه

کیفری مخدری نمی‌تواند فارغ از تعیین جایگاه حقوقی مخدری باشد. نخستین چالش سیاست کیفری مخدری که از دیدگاهها، رویکردها و راهبردها در قبال اعتیاد به مواد، جایگاه این پدیده در نظام حقوق کیفری است. این چالش ریشه فقهی و حقوقی به این پدیده و گوناگونی دیدگاه‌ها در است.

نظام حقوقی ایران در قلمرو تولید، قاچاق و توزیع مواد مخدر انگاری قانونی - البته با واکنش‌های کیفری گوناگون - در زمینه مصرف مواد مخدر و پدیده «اعتیاد»، دو رویکردی قانونی و «بیماری‌پنداری» بین حقوقدانان و جامعه بیج است. پیامد رویکرد نخست، برخورد با اعتیاد در فرایندی و در چارچوب رسیدگی کیفری و تعیین کیفر است و در دوم، قانونی سازی مصرف مواد مخدر و خروج آن از بی و بسندگی به پیشگیری و کاهش آسیب است.

پس آنکه جایگاه حقوقی اعتیاد چه پیوندی با دیدگاه‌های فقهی سیاست کیفری مخدری می‌تواند بر پایه دیدگاه دیگری در جایگاه حقوقی اعتیاد باشد؟

پس از بررسی دیدگاه‌های رایج فقهی و حقوقی در زمینه نگاه نگارنده مبنی بر «انحراف پنداری اعتیاد» و ضرورت مان از جرم پنداری و بیماری پنداری (قانونی سازی) اعتیاد و مبنای و پیامدهای آن - از جمله ضرورت مداخلات پیش بینی شده در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳ در خصوص وضعیت‌های مخاطره آمیز - بررسی خواهد

نگاه‌های فقهی در قبال اعتیاد

فقهی، دیدگاه‌های فقهی در خصوص مصرف مواد مخدر در بی متغیر بوده و بی ارتباط با ظهور گونه‌های جدید مواد ستردگی آثار آن نیست.

مقدمه تحریم مصرف مواد مخدر

از فقهاء متعرض حکم تکلیفی مصرف مواد مخدر نشده حکم وضعی و آثار رفتارهای متأثر از مصرف مواد مخدر را اند. این دسته از فقهاء تعزیر را متوجه اعمالی دانسته اند که

شخص به سبب استعمال مواد مرتکب آنها می‌شود و نه برای صرف استعمال مواد.

به عنوان نمونه شیخ طوسی در النهایه گفته است: «هر کس به دیگری بنگ بخوراند یا با حيله گری موجب نوشیدن یا خوردن ماده مسکری توسط دیگری شود و سپس مال او را بگیرد، به خاطر این کار با صلاحدید حاکم مجازات می‌شود و آن مالی که برده هم از او پس گرفته می‌شود.» (طوسی، ۱۴۰۰، ص ۷۲۱).

بسیاری از فقهای دیگر مانند شیخ مفید (مفید، ۱۴۱۳، ص ۸۰۵)، ابن البراج (طرابلسی، ۱۴۰۶، ۲/ص ۵۵۴)، ابن ادریس (عجلی حلی، ۱۴۱۰، ۳/ص ۵۱۱)، یحیی بن سعید (حلی، ۱۳۹۴، ص ۶۰۸)، علامه حلی (أسدی حلی، بی تا، ۲/ص ۲۳۴) نیز چنین فتوایی داده‌اند.

همانگونه که گفته شد دیدگاه متقدمین بر الحاق آثار وضعی مصرف بنگ (حشیش) به مسکرات است، لکن از جهت حکم تکلیفی از آنجا که اکثر فقها وجه فارق و ممیز بین مسکر و مواد مخدر و ملاک در تشخیص مسکر از غیر مسکر و خمر از غیر خمر را عرف دانسته‌اند (نجفی، ۱۴۳۲، ۴۱/ص ۴۴۹) و در نظر عرف نمی‌توان مواد مخدر را عین مسکر دانست، بنابراین نمی‌توان حکم حرمت را بر مواد مخدر بار نمود.

مؤید تفاوت عرفی بین خمر و مواد مخدر اینکه امروزه بخشی از مسلمانان استعمال مواد مخدر را مباح یا مکروه می‌پندارند از این رو در استعمال آن تسامح می‌ورزند (آقابابایی، ۱۳۸۴، ص ۸۷)، در حالی که اگر اعتقاد به حرمت همچون اعتقاد به سایر مسکرات در بین مسلمانان رواج می‌یافت مواد مخدر به سادگی نمی‌توانست جوامع اسلامی را فرا گیرد.

از سوی دیگر در شبهات تحریمی مادامی که دلیل بر حرمت اقامه نشده باشد، عموم فقها قائل به حلیت اند. بنابراین حرام بودن مصرف مواد مخدر هم نیاز به دلیل خاص دارد و دلیل خاصی که صراحت بر حرمت مصرف مواد مخدر داشته باشد وجود ندارد.

۲-۲- تحریم مصرف مواد مخدر

از آنجا که فرآورده‌های مخدری و آثار زیانبار آن در یک سده گذشته بیشتر نمایان شده، فقهای معاصر حساسیت بیشتری نسبت به این موضوع نشان داده و بیشتر فقهاء حکم به حرمت مصرف مواد مخدر

در استعمال مواد مخدر نیز وجود دارد. از جمله شهید صدر معتقد است که عقل از باب قیاس مواد مخدر به خمر، حکم به حرمت آن می‌کند، زیرا علت منصوصه حرمت خمر، ذهاب عقل و شعور بوده و این علت در مواد مخدر به طور یقینی وجود دارد (صدر، ۱۴۰۶، ص ۱/۳۱۱).

برخی دیگر هم حکم به حرمت مواد مخدر داده اند، اما نه از باب قیاس به خمر، بلکه از این جهت که مواد مخدر موجب فساد عقل می‌شود. مرحوم فاضل مقداد در خصوص مبنای مجازات مصرف کنندگان چیزهایی مانند بنگ و شوکران و گیاه حشیش می‌فرماید: «علمای عصر ما و علمای پیشین اتفاق نظر دارند بر تحریم مصرف آن، ولی آیا دلیل مجازات مصرف کننده این چیزها بخاطر فسادآور بودن این مواد است که در این صورت مصرف کننده باید تعزیر شود، یا اینکه بخاطر سُکراور بودن آن است که در این صورت مصرف کننده باید حد بخورد؟ بعضی فقهاء گفته اند بخاطر فسادآور بودن این چیزها است و همین قول اقرب به صواب است» (سیوری حلی، ۱۴۰۳، ص ۴۷۱).

۳-۲-۲- استناد به دلیل ثانوی ضرر

بسیاری از فقهاء معاصر به جهت ضررهای فردی و اجتماعی و جسمی و روحی حکم به حرمت مصرف مواد مخدر داده اند. طبق فتوای حضرت امام (ره): «اعتیاد به تریاک جایز نیست و معتاد در صورت عدم لزوم ضرر باید آن را ترک کند» (موسوی خمینی، ۱۳۹۲، ص ۷۵).

از دید آیت الله خامنه‌ای هم: «استعمال مواد مخدر و استفاده از آنها با توجه به آثار سوءشان از قبیل ضررهای شخصی و اجتماعی قابل ملاحظه‌ای که بر استعمال آنها مترتب می‌شود، حرام است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹، ص ۳۰۹).

آیت الله سیستانی هم معتقد است: «استعمال تریاک و مشتقات آن و همه مواد مخدر در صورتی که موجب ضرر مهمی باشد حرام است چه ضرر آن ناشی از مصرف زیاد باشد و چه از جهت اعتیاد. بلکه استعمال آن در هر حال به احتیاط واجب جایز نیست مگر این که برای معالجه و مانند آن ضروری باشد که به مقدار ضرورت پزشکی فقط استعمال آن مجاز است.»

پیوند نگرش حقوقی به اعتیاد با این دیدگاه فقهی که نظر مشهور فقهاء معاصر امامیه (حیدری، ۱۴۰۱، ص ۵۷) و بلکه نظر جمهور فقهای اهل سنت است (طیار، ۱۳۸۲، ص ۸۰)، از این جهت است که چون اعتیاد به مواد مخدر دارای مفاسد و ضررهای بزرگ فردی و اجتماعی

داده اند، به گونه ای که به گفته برخی، از زمان مرحوم سید ابوالحسن اصفهانی تا امروز فتاوی صریحی در خصوص استعمال مواد مخدر از مراجع و مجتهدین در دست می‌باشد (اسعدی، ۱۳۷۲، ص ۲۳۳). در این زمینه برخی مانند مرحوم آیت الله خوئی استعمال مواد مخدر را از باب اکل سم و ضرر رساندن به جسم و به مخاطره انداختن سلامت جسمی و روانی که حرمت آن در شرع مسلم است حرام دانسته اند (خوئی، ۱۴۱۰، ص ۱۶۸) و برخی هم، مانند آیت الله خامنه‌ای نیز حرمت آن را از باب اضرار شخصی و اجتماعی دانسته اند (خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۸۷، ص ۱۳۷). با وجود این، فقهای قائل به حرمت مصرف مواد مخدر در مبنای تحریم با هم اختلاف نظر دارند.

۱-۲-۲- استناد به ادله روایی

برخی با توجه به روایات وارده در این باب استعمال مواد مخدر را حرام می‌دانند (حسینی، ۱۳۸۰، ص ۴). از جمله روایات اینکه از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است: «هر کس گناه استعمال بنگ را سبک بشمارد، کافر شده است» (نوری طبرسی، ۱۴۰۸، ص ۱۷/۸۶). در نقل دیگری آمده است: «بر یهود و نصاری سلام کنید ولی بر کسی که بنگ استعمال می‌کند، سلام نکنید» (نوری طبرسی، ۱۴۰۸، ص ۱۷/۸۵). و در روایتی دیگر از آن حضرت آمده که: «هر کس بنگ استعمال کند همانند کسی است که خانه کعبه را هفتاد بار خراب کرده هفتاد ملک مقرب را کشته و هفتاد پیامبر مرسل را به قتل رسانده باشد و همچون کسی است که هفتاد قرآن را سوزانده و... چنین کسی از رحمت خدا از شراب خوار، ربا خوار، زانی و سخن چین هم دورتر است» (نوری طبرسی، ۱۴۰۸، ص ۱۷/۸۶).

این روایات به جهت ضعف سند ناشی از مرسل بودن و عدم ذکر سلسله راویان آنها نمی‌توانند مبنای محکمی برای حرمت باشند. از سوی دیگر این احتمال وجود دارد که روایات فوق برای دوری از آن به توصیه اخلاقی پرداخته اند چنان که گاه حاضر نشدن در نماز جماعت هم با همین تعبیر از زبان پیامبر مورد سرزنش قرار گرفته است و بر همین اساس نمی‌توان صرفاً به استناد این قبیل روایات به حرمت مطلق استعمال مواد مخدر ملتزم بود.

۲-۲-۲- استناد به وحدت ملاک حرمت مسکر

گروهی دیگر از فقهاء با نظر به روایات حرمت خمر و مسکرات و فلسفه و علت حرمتی که برای آنها بیان شده، از باب تنقیح مناط، حکم حرمت خمر و مسکرات را به مواد مخدر سرایت داده اند، زیرا تمام علت و فلسفه حرمت خمر را که در روایات صحیحه آمده است،

«وضعیت مخاطره آمیز» تا حدودی می تواند زمینه برخورد با این پدیده و درمان معتادان و کاهش آسیب را فراهم کند.

۳-۱- رویکرد جرم انگاری اعتیاد

نخستین دیدگاه در این زمینه، رویکرد «جرم انگاری قانونی» اعتیاد در قوانین موضوعه است. رویکرد جرم انگاری اعتیاد در بسیاری از نظام های حقوقی عرفی هم پذیرفته شده است و حتی کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان مصوب ۱۹۹۸ در بند ۳ ماده ۳ نیز جرم انگاری مصرف غیرقانونی مواد مخدر را مورد توجه قرار داده است. تحلیل عرفی جرم انگاری اعتیاد گاه در پرتو اصول اخلاقی و گاه در پرتو اصل اضرار به غیر، یعنی پیامدهای جبران ناپذیر بهداشتی و عواقبی است که سوء مصرف مواد مخدر برای سلامتی فرد و جامعه دارد. از جنبه اخلاقی، آزاد بودن مواد مخدر بر تعداد معتادان می افزاید و کودکان را از حق زندگی در جامعه عاری از اعتیاد محروم می کند (فدراسیون جهانی علیه مواد مخدر، ۲۰۱۴، ص ۳۴)^۲ بر همین پایه نیز اعتیاد به آن در قوانین موضوعه عرفی ممنوع شده است.^۳

افزون بر این، ترس و وحشت و احساس ناامنی تنها ناشی از جرایم خشونت آمیز نیست، بلکه ترس از مزاحمت افراد ناهنجار مانند متکدیان، میگساران و معتادان هم منبع مهمی برای هراس شهروندان و احساس ناامنی است (ویلسون و کلینگ^۴، ۱۳۸۲، ص ۱۸۲).

اما طرفداران نظریه اضرار به غیر معتقدند به سختی می توان این سخن را پذیرفت که در جرم اعتیاد بزه دیده ای وجود نداشته باشد، زیرا علیرغم اینکه تعریف بزه دیده کسی است که مستقیماً از وقوع جرم متحمل ضرر و زیان شده است، لکن در بسیاری از موارد، بزه دیدگان دیگری هم وجود دارند. از نظر برخی محققان، بزه دیدگان مستقیم اعتیاد، در وهله نخست شخص معتاد و در درجه دوم خانواده او هستند. کشور در تمام ابعاد اقتصادی و فرهنگی و امنیتی خود

است، عمل حرامی به شمار می آید و بنا بر قاعده ی فقهی «التعزیرُ لِكُلِّ عَمَلٍ مَحْرَمٍ» که آن هم نظر مشهور فقهاء است (نجفی، ۱۴۳۲، ۴۱/ص ۴۴۸؛ اصفهانی، ۱۴۲۴، ۱۰/ص ۵۴۳؛ خوبی، ۱۴۲۲، ۴۱/ص ۴۰۷)، حاکم می تواند مرتکب رفتار حرام را تعزیر کند که در نظام حقوقی در قالب جرم انگاری و تعیین مجازات نمایان می شود.

با وجود این، از آنجا که فقهاء معاصر از باب ضررهای فردی و اجتماعی حکم به حرمت مصرف مواد مخدر داده اند، این پرسش مطرح است که اگر مصرف مواد مخدر به صورت تفننی و غیراعتیادآور باشد^۱ آیا همچنان حرام خواهد بود؟

همچنین اگر مبنای جرم بودن مصرف مواد مخدر جلب «مصلحت» یا دفع «مفسده» فردی یا اجتماعی - دنیوی یا اخروی است (غزالی، ۱۴۱۷، ۱/ص ۱۴۱۶)، این پرسش مطرح می شود که اگر جرم انگاری اعتیاد موجب پنهان کاری و انکار اعتیاد توسط معتادین از ترس مجازات شدن و در نهایت پرهیز از درمان باشد و سلب وصف کیفری از آن موجب رفع نگرانی و گرایش به درمان معتادین گردد، مصلحت بزرگتر چه چیزی را اقتضاء می کند؟ و اگر راهکار دیگری در درمان معتاد و رفع این ضرر مؤثرتر از برخورد قضایی باشد، چه باید کرد؟

۳- دیدگاه های حقوقی در قبال اعتیاد

از دید نظام حقوقی سنتی اعتیاد جرم است، لکن یافته های جرم شناسی گرایش به تلقی اعتیاد به عنوان یک بیماری دارد. به گفته برخی محققین، به طور کلی، سیاستگذاری برای مقابله با اعتیاد، از سرکوب کیفری و عدم مدارا تا آزادی کامل، به همراه تدابیری بینابین در کشورهای مختلف آزمایش شده است (رحمدل، ۱۳۸۳، ص ۲۰۳) در مجموع می توان رویکرد قانونمندی سازی و جرم زدایی (مانند هلند، آلمان، اتریش، فنلاند و یونان) و جرم انگاری (ایران، فرانسه، ترکیه و بلژیک) را به عنوان رویکردهای غالب مطرح کرد. هر کدام از این رویکردها ها اشکالاتی دارد و انگاره نویسنده این است که انحراف تلقی کردن اعتیاد و بر شمردن آن به عنوان یکی از مصادیق

^۲ . World Federation Against Drugs.

^۳ . به عنوان نمونه مصرف تریاک در بیشتر کشورهای اروپایی جرم انگاری شده و در فرانسه استعمال مواد مخدر یک سال حبس دارد. در ایالات متحده آمریکا در سال ۱۹۷۱ رئیس جمهور کرد. در واقع، مبارزه با شدید تمرکز داشتند.

^۴ . J.Q Wilson and GL. Kelling.

^۱ . پرسش: «تریاک کشیدن به عنوان تفنن که منجر به اعتیاد نشود - یقین هم دارد که به اعتیاد نمی رسد - آیا جایز است؟» پاسخ: «بسمه تعالی، با خصوصیات ذکر شده؛ مانع ندارد، اگر چه احوط ترک است.» (موسوی خمینی، ۱۳۹۲، ص ۷۵)؛ برخی فقها هم گفته اند: کشیدن تریاک، خواه تفریحی باشد یا غیر تفریحی، حرام است، مگر این که در حد ضرورت باشد. (<https://www.shia-news.com/۲۳۹۳۴۸>)

بر حقوق و آزادی های فردی معتقدند انسان آزاد آفریده شده و باید آزادانه عمل کند و محدوده آزادی او بسیار وسیع و شامل جسم و جان و مال و متعلقات خود بوده و تنها خط قرمز آزادی او «ضرار به غیر» است. آنها همچنین به ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر استناد می کنند که: «زندگی خصوصی، امور شخصی و خانوادگی و ... نباید مورد مداخلات خودسرانه واقع شود». مقررات مربوط به جرایمی چون اعتیاد، تهدیدی جدی علیه خلوت افراد محسوب می شود. تعقیب و کشف جرایمی چون اعتیاد که در آن خسارتی به کسی وارد نمی شود و بزه دیده ای مخاطب جرم قرار نمی گیرد، موجب عملیاتی می شود که نقض حریم خصوصی افراد را به دنبال دارد (آقابابایی و رضایی زادفر، ۱۳۹۳، ص ۱۳).

از جنبه تطبیقی، پرتغال از نخستین کشورهایی است که از کلیه مواد مخدر جرم زدایی کرد و نتایج مثبتی نیز حاصل شد. اگر در این کشور کسی را با مواد مخدر دستگیر کنند، چنانچه آن مواد به اندازه مصرف شخصی فرد باشد، وی را به زندان نخواهند فرستاد. کشورهای بعدی اسپانیا و ایتالیا هستند (وستوگ^۶، ۲۰۰۶، ص ۳۴). به موجب قانون اساسی ۲۰۰۸ اکوادور، مصرف مواد مخدر نه یک جرم که یک مشکل بهداشتی است. همچنین اروگوئه از جمله معدود کشورهای است که هیچگاه مصرف شخصی مواد مخدر را جرم تلقی نکرده است. از سال ۱۹۷۴ قانون این کشور هیچ محدودیت یا سقف مشخصی برای تعیین جرم مواد مخدر در نظر نگرفته و تصمیم اینکه فرد مجرم مواد را برای مصرف خود می خواسته یا خیر را به عهده قاضی گذارده است. چنانچه قاضی تعیین کند که میزان مواد مخدر در اختیار فرد تنها برای مصارف شخصی خود او بوده، دیگر شخص را کیفر نمی کنند (آلسون^۷، ۲۰۱۸، ص ۵۶). در انگلستان هم طی قرن نوزدهم هیچ کنترلی بر تولید، توزیع، فروش و نگهداری مواد مخدر وجود نداشت و به تبع آن اعتیاد به مواد مخدر نیز منعی نداشت (بریج و ادوارد^۸، ۱۹۸۱، ص ۶۵) تا اوائل دهه ۱۹۶۹ مواد مخدر در بریتانیا مشکل مهمی به شمار نمی آمد و مصرف کنندگان مواد مخدر به عنوان بیمارانی تلقی می شدند که نیازمند مراقبت بودند (فورستون^۹، ۲۰۰۲، ص ۱۰)، ولی از اواخر دهه ۱۹۶۰ به بعد سیاست مواد مخدر انگلستان تحت تاثیر سیاست مواد مخدر آمریکا رنگ کیفری به خود گرفت. با این حال در بریتانیا در حال حاضر پزشکان مجاز می توانند

و در محدودهای وسیعتر، بشریت و همه آرمان های عالی ش بزه دیده غیرمستقیم خواهند بود (توجهی، ۱۳۷۹، ص ۳۱۸).

برخی نیز جرم انگاری اعتیاد را بر مبنای نظریه «پدرسالاری حقوقی» تحلیل کرده اند. کسانی که آموزه های دینی و مذهبی را در جرم انگاری دخالت می دهند، ضمن تأیید مشروعیت اصل پدرسالاری حقوقی، بر پدرسالار بودن مبنای جرم انگاری جرایمی از قبیل سوءمصرف و اعتیاد به مواد مخدر صحنه می گذارند. از دید ایشان انسان آزاد نیست که خود را بکشد، یا با استعمال موادی که می داند سمی و کشنده بوده و موجب مرگ تحقیرآمیز و تدریجی او می شود به آرامش زودگذر و ظاهری برسد. (آقابابایی و رضایی زادفر، ۱۳۹۳، ص ۱۴)

رویکرد جرم پنداری اعتیاد به مواد مخدر اقتضائاتی دارد از جمله اینکه اعتیاد یک «مقوله حقوقی» به شمار آمده و شخص معتاد از نظر قانونی مجرم به شمار می آید و باید مجازات شود.^۵ از این روی مقام عمومی ملزم به تعقیب کیفری و تشکیل پرونده برای مصرف کننده مواد مخدر و به جریان انداختن رسیدگی قضایی در دادگاه کیفری برابر مقررات آیین دادرسی کیفری است.

۳-۲- رویکرد بیماری پنداری اعتیاد

رویکردهای نوین در قبال مصرف مواد مخدر این است که خرید و فروش و مصرف مواد مخدر باید جرم زدایی شود، چرا که اعتیاد نوعی بیماری است و گفته می شود که با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعات و تحقیقات، اعتیاد به طور کلی و آشکارا در اثر تغییرات ساختاری و کارکردی مغز ایجاد می شود. بنابراین، می توان گفت که اعتیاد بطور قطع و یقین یک بیماری است (اسماعیلی، ۱۳۸۱، ص ۱۰۱). برخی دیگر بر این باورند که معتاد بیمار است نه اعتیاد بیماری، چرا که فرد به خاطر ناراحتی هایی که دارد و برای تسکین آلام جسمی یا روحی خود و به تصور غلط مبنی بر اینکه استعمال مواد مخدر آلام وی را خواهد زدود و یا تصور اینکه مصرف مواد مخدر باعث ایجاد شادی و نشنگی در وی خواهد شد، دست به استعمال مواد مخدر می زند (رحمدل، ۱۳۸۳، ص ۱۶).

رویکرد بیماری پنداری اعتیاد - که مستلزم جرم زدایی از این رفتار است-، به ویژه در دیدگاه های لیبرال اهمیت دارد. لیبرالها با تمرکز

^۷ . Dale A. Olsen

^۸ . Berridg and Edwards

^۹ . Fortson

۴- رویکرد انحراف پنداری اعتیاد

هر چند گفتمان علمی و مباحثات نظری پیرامون اعتیاد عمدتاً ناظر به دو دیدگاه جرم پنداری و بیماری پنداری است، با وجود این، کنکاش در مقررات حقوقی ایران نشان می دهد که قانونگذار ایران نگرش «انحراف پنداری» در قبال اعتیاد دارد.

تحلیل این رویکرد نیازمند دانستن این مطلب است که رفتارهای ضد اجتماعی و ناهنجاری ها از حیث جایگاه حقوقی و واکنش اجتماعی، به دو دسته «جرم» و «انحراف» تقسیم می شوند.^{۱۲} اصطلاح جرم^{۱۳}، ناظر به رفتاری است که هنجارهای رسمی و مکتوب جامعه (قانون)، آن را منع کرده است و ارتکاب آن، این نوع هنجار را نقض می کند.^{۱۴}

اما انحراف^{۱۵} که گاه در ادبیات جامعه شناسی از آن با عنوان «کجروی»^{۱۶} یاد می شود، ناظر به رفتارهایی است که نوعی فاصله گرفتن از هنجارهای جامعه است، لکن واکنش علیه آن بیشتر اجتماعی است و واکنش رسمی اداری در قالب مجازات به دنبال ندارد و تنها گاه می تواند مشمول اقدامات تأمینی و تربیتی قرار گیرد. به بیان دیگر ما با دو گونه هنجارها روبرو هستیم: «هنجارهای قانونی» و «هنجارهای اجتماعی» و رفتارهای هنجارشکنانه دارای قبح اجتماعی که از دید قانونگذار ضرورتی به تعیین ضمانت اجرا برای آن نبوده، انحراف نامیده می شود. به این ترتیب رفتارهایی مانند الکلیسم، اعتیاد، ولگردی، روسپگیری و خودکشی انحراف محسوب می شود (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۹۳، ص ۱۳۱).

با وجود این، کجروی و انحراف مفهومی است که هم در جرم شناسی و هم در جامعه شناسی مورد بحث است لکن به گفته جامعه شناسان،

مشاهده نمی کند و این دسته از قانون شکنان را همانند افراد بزرگسال قابل تعقیب کیفری نمی داند. (سلیمی و داوری، ۱۳۸۰: ۲۲۹)

۱۳. Crime

^{۱۴}. در تعریف حقوقی برابر ماده ۲ قانون مجازات اسلامی، هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می شود. بنابراین، داشتن واکنش رسمی در قالب مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی مشخصه جرم است.

۱۵. Deviance

^{۱۶}. آلبرت کوهن، کجروی را به معنای رفتار شکننده هنجار (Behavior that Violates Norms) دانسته است (سلیمی و

داوری، ۱۳۸۰، ۲۲۳)

برای معنادار مواد مخدر مورد نیاز را تجویز کنند (استیون^{۱۷}، ۱۹۹۴، ص ۱۵).

صرف نظر از اختلاف در تعبیر، رویکرد بیماری پنداری اعتیاد دارای دو گرایش حداقلی و حداکثری است. در گرایش حداکثری مبتنی بر رهاسازی، اساساً مصرف مواد مخدر باید «آزاد و قانونمند» شناخته شده و دولت یا نهادهای رسمی نباید هیچگونه مداخله ای در این زمینه انجام دهند و معتاد باید اجازه دسترسی آزادانه به مواد مخدر را - همانند سایر مواد مصرفی - داشته باشد.

دلایل اصلی طرفداران رهاسازی مواد مخدر یکی شکست سیاست جنگ علیه مواد مخدر، دیگری عدم امکان کنترل کیفی مواد در صورت قانونی نبودن، تضرر دولت به جهت عدم امکان اخذ مالیات از خرید و فروش مواد مخدر، حق انتخاب شیوه زندگی فردی و نهایتاً افزایش جرایم دیگر است. اما در گرایش حداقلی مبتنی بر «کنترل و درمان»، اعتیاد یک پدیده ناروا است که باید با آن مقابله شود، لکن این پدیده باید به عنوان یک مقوله «پزشکی» شناسایی شده و اقدامات پیشگیری - درمانی انجام پذیرد.^{۱۱}

به باور برخی مقررات قانونی مرتبط به اعتیاد در ایران از بدو قانونگذاری همگی دلالت بر پذیرش اعتیاد به عنوان بیماری دارند، چرا که قانونگذار در ماده ۱۶ قانون مبارزه با مواد مخدر برای بیماری که از درمان بیماری خود امتناع ورزد مجازات نقدی و شلاق تعیین می کند (رحمدل، ۱۳۸۳، ص ۱۹). از این منظر نیز مسأله اعتیاد نباید یک موضوع حقوقی شناخته شده و فرایند کیفری در قبال آن آغاز شود، بلکه باید راهکارهای حمایتی و مداخلات دارویی - درمانی جهت ترک اعتیاد صورت گیرد.

۱۷. Stevenson

^{۱۱}. در ترکیه پزشکان و داروسازان منع شده اند. در سوریه نیز به موجب مواد ۱۵ تا ۲۷ قانون مواد مخدر مصوب ۱۹۹۳ میلادی پزشکان، دندانپزشکان و دامپزشکان تحت شرایطی می توانند مواد مخدر تجویز نمایند و داروخانه ها نیز با نسخه صادره از سوی آنها می توانند مواد مخدر درخواستی را در اختیار افراد قرار دهند. (قوه قضائیه، ۱۳۷۹، ۲/ ۹۶ و ۱۳۸)

^{۱۲}. در ادبیات حقوقی فارسی اصطلاح جرم و بزه هم معنا بکار می رود لکن در معادل لاتین این واژه ها، مراد از واژه بزه (Delinquency) عمدتاً ناظر به رفتارهای خلاف قانون از سوی افرادی است که به سن رشد قانونی نرسیده اند و به همین سبب جامعه سوء نیتی در رفتار آنان

حمایتی(بند الف ماده ۴۲ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان) و الزام والدین به شرکت و اخذ گواهی دوره های آموزشی(ماده ۴۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان) و ... ناظر به والدین معتاد است که نشان دهنده نگرش انحراف پندارانه به اعتیاد است، چون در غیر این صورت امکان مداخله در حریم خصوصی افرادی که مرتکب جرم نشده اند وجود نخواهد داشت.

بر پایه آنچه گفته شد، از دید نگارنده - علی رغم اشارات ظاهری قانونگذار به واژه جرم در باب مصرف مواد مخدر - ، در حال حاضر نگرش نظام حقوقی ایران به پدیده اعتیاد، نگرش «انحراف پنداری» است. دلایل این ادعا چند چیز است:

۱. ماده ۱۵ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷/۰۸/۰۳ صراحتاً اعتیاد را جرم دانسته بود در تاریخ ۱۳۸۹/۰۵/۰۹ اصلاح شد و هم اکنون خود اعتیاد جرم نیست بلکه در ذیل این ماده «عدم ترک اعتیاد» مورد توجه قرار گرفته و معتادانی که مبادرت به درمان یا ترک اعتیاد ننمایند، مجرم به شمار می آیند.

به بیان دیگر سیاست اولیه مقنن در مورد معتاد متأثر از بندهای ۶ و ۷ سیاست های کلی مبارزه با مواد مخدر مبتنی بر سیاست غیر کیفری (درمان و بازپروری) است. چنانچه شخص معتاد به تکلیف مقرر مبنی بر ارائه گواهی درمان و ترک اعتیاد عمل نکند، سیاست کیفری جایگزین می گردد(اکبری، ۱۳۹۳، ص ۱۹).

۲. آنچه در پنجمین محور از سیاست های کلی مبارزه با مواد مخدر ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری در مهرماه ۱۳۸۵ در خصوص ضرورت جرم انگاری مصرف مواد مخدر و روانگردان و پیش سازهای آنها آمده، ناظر به «مصرف مواد مخدر» است و نه «اعتیاد» و روشن است که این دو با یکدیگر تفاوت دارند؛ در مورد مصرف، بُعد «رفتاری» متهم - با صبغه دفعی همانند عمل شرب خمر - مورد توجه است ولی در مورد اعتیاد، بُعد «حالتی» ناشی از وابستگی جسمی و روحی - با صبغه تدریج و تکرر - مد نظر است. آنچه هم در بند ۵ ماده ۱۵ قانون مبارزه با مواد مخدر (اصلاحی ۱۳۸۹/۰۵/۰۹ و ۱۳۹۶/۰۷/۲۶) جرم انگاری شده، ناظر به استعمال مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی است و نه حالت اعتیاد. افزون بر این، مجازات های مقرر در ماده ۱۹ این قانون نیز صراحتاً برای «افراد

موضع آنها با موضع یک جرم شناس یا حقوقدان متفاوت است؛ جامعه شناس تنها به نقض قوانین توجه ندارد، بلکه هر نوع هنجارشکنی می تواند موضوع جامعه شناسی انحرافات باشد. بنابراین کجرفتاری از دیدگاه جامعه شناسی شامل هر رفتار غیرمعمول می شود و حتی بیماری روانی را نیز در بر می گیرد (ممتاز، ۱۳۸۱، ص ۹). هر چند مطالعات جرم شناسی و جامعه شناسی در مورد بعضی مصادیق رفتاری تفاوت دارد لکن مقوله اعتیاد به مواد مخدر در هر دو گونه مطالعات به عنوان انحراف شناخته شده است.

تفاوت این نگرش با دو دیدگاه دیگر این است که جرم انگاری اعتیاد مستلزم تعقیب کیفری جرمی است که در آن خسارتی به کسی وارد نمی شود و بزه دیده ای مخاطب جرم قرار نمی گیرد. این امر موجب عملیاتی می شود که نقض حریم خصوصی افراد را به دنبال دارد و در نتیجه کنترل رفت و آمدها و استفاده از تجهیزات مخابراتی جهت نظارت و استراق سمع شهروندان و اموری از این قبیل باعث ایجاد فضای امنیتی و پلیسی در جامعه خواهد شد.

از سوی دیگر بیماری پنداری اعتیاد مستلزم جرم زدایی از این رفتار و تبدیل یک مسأله حقوقی به یک مسأله اجتماعی و تمرکز بر آن به عنوان یک آسیب اجتماعی صرف است که برداشتن ضمانت اجراهای کیفری به نوبه خود موجب افزایش استفاده از مواد مخدر خواهد شد.

اما نگرش به اعتیاد به عنوان یک انحراف، مستلزم احتساب آن به عنوان مصداقی از «وضعیت مخاطره آمیز» است که امکان مداخلات پیشگیرانه برای خنثی سازی وضعیت مخاطره آمیز را فراهم می آورد. جدیدترین تحول تقنینی در این زمینه ناظر به ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳ است که به موجب آن، موارد زیر در صورتی که طفل یا نوجوان را در معرض بزه دیدگی یا ورود آسیب به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیت و یا وضعیت آموزشی وی قرار دهد، وضعیت مخاطره آمیز محسوب شده و موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل و نوجوان می شود: ... (ت) ابتلاء هر یک از والدین، اولیاء یا سرپرستان قانونی به اعتیادهای زبان آور نظیر مواد مخدر و روانگردان یا قمار...». هر چند قانون مورد بحث ناظر به اطفال و نوجوانان است، لکن اقدامات مداخله ای در قالب مداخله فوری برای کاهش آسیب ناشی از اعتیاد والدین بر کودکان(بند الف ماده ۵ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان)، دور نگه داشتن فرزندان از والدین معتاد پرخطر و معرفی آنان به بهزیستی(بند پ ماده ۵ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان)، معرفی خانواده و والدین معتاد به سازمان ها و نهادهای دولتی و غیردولتی فعال در زمینه اقدامات

پیشگیری و درمان را دارد و از سوی دیگر مقابله با مسأله اعتیاد به عنوان گزینشی بین «جنگ علیه مواد مخدر»^{۱۸} و «قانونمند سازی مواد مخدر»^{۱۹} نبوده، بلکه ترکیبی است از رویکردی مؤثر با لحاظ هزینه های انجام شده و مبتنی بر پژوهش باشد.

۵- نتیجه

بنا بر آنچه گفته شد در نظام حقوقی ایران، اعتیاد در واقع، انحراف از هنجارهای جامعه است و اطلاق واژه بیماری بر اعتیاد در گفتارهای علمی و عرفی، به جهت تأکید بر جنبه سلبی «جرم نبودن» آن است، نه جنبه ایجابی، و چه بسا این کاربرد ناشی از انس بیشتر ذهنیت عرفی با واژه بیماری و تخصصی بودن انحراف است و کسانی که واژه بیمار را برای معتاد بکار می برند، مرادشان همان مفهوم اصطلاحی انحراف است. این رویکرد مستلزم پرهیز از اتخاذ واکنش کیفری صرف علیه معتاد، و نیز پرهیز از نگاه پزشکی صرف به اعتیاد است که نتیجه آن ضرورت اقدامات تأمینی - درمانی با نگرش سه گانه حقوقی - پزشکی و جامعه شناختی است.

چنین نگرشی به اعتیاد، از یک سو مانع رهاسازی و خودسپاری معتادین در راستای پرهیز از «درمان اجباری» بیماران است و از سوی دیگر اقتضات تعقیب کیفری و مجازات معتاد که نتیجه آن پنهان کاری و انکار اعتیاد و فرار از درمان است را ندارد و با کاهش و رفع نگرانی معتادین از معرفی و پذیرش اعتیاد، زمینه شروع درمان معتادان را فراهم می آورد.

افزون بر این، اعتیاد به عنوان یکی از مصادیق «وضعیت مخاطره آمیز»، امکان مداخله فوری برای خنثی سازی خطر و کاهش آسیب اعتیاد برای دیگران - به ویژه کودکان - را فراهم می سازد.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می شود.

قضای برای مدت یک تا سه ماه در مراکز دولتی و مجازات درمان و کاهش آسیب نگهداری می شوند ...

^{۱۸} . War on Drugs
^{۱۹} . Legalization

غیرمعتادی» است که مواد مخدر یا روان گردان صنعتی استعمال نمایند.

۳. از سوی دیگر نمی توان گفت جایگاه اعتیاد در نظام حقوقی ایران، بیماری صرف است، چرا که بیماری پنداری یک پدیده، اقتضات ذاتی دارد که نظام حقوقی ایران به این اقتضات پایبند نبوده است. از جمله اینکه بیماری، یک مقوله صرفاً پزشکی است و موضوع حقوق یا جامعه شناسی قرار نمی گیرد. مهمتر اینکه در مقوله بیماری، «معالجه اجباری» جایگاهی ندارد و تنها خود بیمار یا سرپرستان او هستند که اجازه مداخلات پزشکی - دارویی را به پزشک یا بیمارستان می دهند و رضایت آنها در انجام رفتارهای طبیی شرط است، در حالیکه مقنن اعتیاد را پدیده لازم الاجتباب دانسته و معتاد قانوناً ملزم به ترک اعتیاد است و در صورت عدم اقدام خود وی برای درمان، و ترک آن، ضمانت اجرای قانونی علیه او به کار گرفته می شود و نهادهای قانونی مسئول اقدام به نگهداری او در مراکز ترک اعتیاد می کنند.^{۱۷}

افزون بر این واکنش های فراکیفری مانند اخراج و انفصال در برابر اعتیاد به مواد مخدر، حق تقاضای طلاق برای زن در برابر اعتیاد شوهر، از دست دادن حق حضانت و سرپرستی طفل و مانند آن نشان دهنده انحراف پنداری اعتیاد در نظام حقوقی ایران است.

۴. نگرش انحراف پنداری اعتیاد مقتضی پرهیز از رویکردهای کیفری در قالب مجازات و چرخش به سوی رویکردهای حمایتی - درمانی برای بازگرداندن منحرف به حالت سازگاری با هنجارهای جامعه است و مفاد تبصره های ماده ۱۵ و ماده ۱۶ قانون مبارزه با مواد مخدر نشان می دهد که راهبرد درمان و بازتوان سازی معتادان در نظام بهداشت عمومی و با رویکردهای مربوط به سلامت عمومی مانند مداخله مراکز سلامت انجام می گیرد.

به باور بسیاری (مؤذن زادگان، ۳۹۷، ۵۰) اتخاذ یک راهبرد درست علیه مواد مخدر مستلزم آن است که از یک سو مسأله اعتیاد به مواد مخدر به عنوان یک بیماری (انحراف) شناخته شده که قابلیت

^{۱۷} . برابر ماده ۱۶ قانون مبارزه با مواد مخدر «معتادان به مواد مخدر و روان گردان مذکور در دو ماده (۴) و (۸) فاقد گواهی موضوع ماده (۱۵) و متجاهر به اعتیاد، با دستور مقام

از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقلله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود. از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود. نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

۶- منابع

- حیدری، علی مراد، سیاست کیفری مخدری ایران و افغانستان، قم، انتشارات الحان، ۱۴۰۱.

۶-۱- منابع فارسی

- خامنه‌ای، سیدعلی، أجوبه الاستفتاءات، چاپ دوم، بیروت، دارالوسيله، ۱۳۸۷.

- اسعدی، حسن، دو مشکل مهم جهانی در آستانه قرن بیستم، چاپ اول، تهران، انتشارات سپهر، ۱۳۷۷.

- الخویی، ابوالقاسم، مبانی تکمله المنهاج، جلد ۱ (۴۱ موسوعه)، قم، مؤسسه احیاء آثار الإمام الخویی، ۱۴۲۲ ق.

- اسماعیلی، نادعلی، وابستگی و عوارض اعتیاد به مواد مخدر، ساری، انتشارات اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی مازندران، ۱۳۸۱.

- الخوئی، ابوالقاسم، التنقیح، ج ۱۳، (تقریرات میرزا علی غروی تبریزی، ۴۳ جلدی)، چاپ دوم، قم، دارالهادی، ۱۴۱۰ ق.

- الإصفهانی، محمد بن الحسن، كشف اللثام عن قواعد الأحكام، چاپ اول، جلد ۱۰، قم، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۴۲۲ ق.

- رحمدل، منصور، «حقوق بشر و معتادان»، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۱۳، ۱۳۸۳.

- آقابابایی، اسماعیل، «دیدگاه شرع و قانون در برخورد با جرایم مرتبط با مواد مخدر»، رواق اندیشه، شماره ۴۳، ۱۳۸۴.

- رحمدل، منصور، «اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در ایران؛ جرم زدایی یا جرم انگاری»، نشریه رفاه اجتماعی، شماره ۹، ۱۳۸۲.

- آقابابایی، حسین و رضایی زادفر، بهناز، «جرم انگاری اعتیاد به مواد مخدر در پرتو اصل پدرسالاری حقوقی»، مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی، دوره ۱، شماره ۱، زمستان ۱۳۹۳.

- سلیمی، علی و داوری، محمد، جامعه شناسی کجروی، چاپ اول، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۰.

- اکبری، عباسعلی، «بررسی و نقد سیاست جنایی حاکم بر جرایم مواد مخدر در ایران با تأکید بر اصلاحیه سال ۱۳۸۹ قانون مبارزه با مواد مخدر»، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۲، ۱۳۹۳.

- سیوری حلی، جمال الدین مقداد، ضد القواعد الفقہیہ، تحقیق عبداللطیف کوهکمری، قم، مکتبه السید المرعشی، ۱۴۰۳ ق.

- توجهی، عبدالعلی، «کاربرد یافته های بزه دیده شناسی در روند مبارزه با اعتیاد»، همایش بین المللی علمی- کاربردی جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، تهران، روزنامه رسمی، ۱۳۷۹.

- الصدر، السید محمد باقر، دروس فی علم الأصول، جلد ۱، قم، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۴۰۶ ق.

- جوادی، غلامرضا، مصوبات و اسناد و مدارک مجمع تشخیص مصلحت نظام، چاپ اول، تهران، انتشارات روزنامه رسمی، ۱۳۸۹.

- الطرابلسی، عبد العزیز بن البرّاج، المهدّب، جلد ۲، قم، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۴۰۶ ق.

- حسینی، سید احمد رضا، نگاهی اجمالی به دلایل حرمت استعمال مواد مخدر، مجله رواق اندیشه، شماره ۳، ۱۳۸۰.

- الطوسی، ابوجعفر محمد بن حسن بن علی بن حسن، النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی، چاپ دوم، دارالکتاب العربی، بیروت، ۱۴۰۰ ق.

- حسینی خامنه ای، سید علی، أجوبه الاستفتاءات، چاپ نهم، تهران، انتشارات پیام عدالت، ۱۳۸۹.

- الطیار، عبدالله، مواد مخدر در فقه اسلام، ترجمه محمدیوسف حسین پور، چاپ دوم، تربت جام، انتشارات شیخ الاسلام احمد جام (مکتبه البشری)، ۱۳۸۲.

- الحلی، ابوزکریا بحیی بن سعید، الجامع للشرائع، قم، مؤسسه الإمام الصادق (علیه السلام)، ۱۳۹۴.

- غزالی، محمد، المستصفی من علم الاصول، جلد ۱، چاپ اول، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۱۷ ق.

- الحلی، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، تحریر الأحكام الشرعیة علی مذهب الإمامیه، جلد ۲، چاپ اول، مشهد، مؤسسه آل البيت (ع)، بی تا.

- معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، مجموعه مقالات همایش بین المللی علمی - کاربردی جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر؛ سخنرانی داخلی، جلد ۲، تهران، روزنامه رسمی، ۱۳۷۹.

- الحلی، فخرالدین ابوعبدالله محمد بن احمد بن ادريس عجللی، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی، جلد ۳، چاپ دوم، قم، مؤسسه النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين، ۱۴۱۰ ق.

- المفید، محمد بن محمد، المقنعه، چاپ اول، قم، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید رحمه الله علیه، ۱۴۱۳ ق.

- Berridg, V. and Edwards, G., opium and the people: Opiate use in nineteenth century, London: Allen Lane, (۱۹۸۱).
- Brian, Vastag, [Portugal's Drug Decriminalization Policy Shows Positive Results](#), scientificamerican.com, (۲۰۰۶).
- Central America and the Caribbean, *Drug Law Reform in Latin America*, Published in 'South America', London: Routledge, (۲۰۱۸).
- Fortson, Rudi, *Misuse of Drugs and Drug Trafficking Offences*, London: Sweet & Maxwell, (۲۰۰۲).
- Stevenson, Richard, *Winning the war on drugs: To Legalize or Not ?*, Bournemouth, Dorset, Britain: Bourne Press, (۱۹۹۴).
- Wilson, J, *Against the Legalization of Drugs*, NarcOfficer Volume ۵, ۰۰۰۰۰۰ ۶, (۱۹۹۰).
- World Federation Against Drugs, [Statement of the Congress of World Federation Against Drugs: <http://oldsite.wfad.se/papers>](#), (۲۰۱۴).
- Dale A. Olsen, Report of the International Narcotics Control Board - Central America and the Caribbean, incb.org, (۲۰۱۸).
- ممتاز، فریده، انحرافات اجتماعی: نظریه ها و دیدگاهها، چاپ اول، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۱.
- مؤذن زادگان، حسنعلی و فرجی، محمد، «مطالعه تطبیقی سیاست جنایی ایران و آمریکا در برابر مواد مخدر»، آموزه های حقوق کیفری، شماره ۱۶، ۱۳۹۷.
- موسوی خمینی، سید روح الله، استفتائات امام خمینی (س)، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۹۲.
- نجفی، محمدحسن بن باقر بن عبدالرحیم، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، جلد ۴۱، چاپ هفتم، قم، مؤسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعه المدرسین، ۱۴۳۲ق.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید، دانشنامه جرم شناسی، چاپ سوم، تهران، گنج دانش، ۱۳۹۳.
- النوری الطبرسی، الشیخ حسین، مستدرک الوسائل، جلد ۱۷، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، ۱۴۰۸ق.
- ویلسون، جیمز و کلینگ، جورج، «پنجره های شکسته»، ترجمه محمد صادری توحیدخانه، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۳، ۱۳۸۲.

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: ۲۷۱۷- ۱۴۶۹
Online ISSN: ۲۷۱۷ - ۱۴۷۷

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani, GoogleScholar
www.jaml.ir
fifth Year, Issue ۱۰
, Pages ۱-۱۲

Jurisprudential and legal analysis of the guarantee condition in contracts

Ali Morad Heydari^{*} PhD in criminal law and criminology th grade associate
professor. Hazrat Masoumeh University

Abstract

The type of criminal policy adopted against addiction depends on the legal status of this phenomenon. From the jurisprudential point of view, some believe in banning and some believe in not banning drug use and addiction.

Proponents of drug embargo differ on the basis: some based on narrative evidence, some based on the unity of the criteria of drugs with intoxicants, and many based on the secondary reason of harm.

Regarding the legal status of drug addiction, two approaches of "legal criminalization" and "criminalization" are common among lawyers and sociologists. The consequence of the first approach is prosecution and aggressive treatment of addicts, and the consequence of the second approach is the liberation of drug use and efforts to reduce its harm.

In this research, which was carried out using a library and analytical-descriptive method, the theory of "addiction deviation" was proposed as an alternative to the theories of criminalization and the disease of addiction, and its foundations and consequences were investigated. Deviation of the concept of addiction requires considering it as a "dangerous situation" for the addict and his family - especially children - and this necessitates multilateral preventive interventions based on Article ۳ of the Law on the Protection of Children and Adolescents and the solutions provided in this It justifies the law.

Key words: addiction, drugs, criminal policy, crime, disease, deviance, dangerous situation.

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law